

Twentse Post

MAANDBLAD VOOR CULTUUR EN GESCHIEDENIS

BEELDENDE KUNST, STREEKTAAL, NAAM- EN VOLKSKUNDE

nr. 10

1973

12^e jrg.

VOLVOLG KRONIEK VAN GOOR

EINDE VAN HET STICHT UTRECHT

MET GROTE STATIE EN PRACHT werd Filips van Bourgondië op dinsdag voor L. Vrouwe Hemelvaartsdag [15 aug.] van het jaar 1517 in Utrecht ontvangen als nieuwe vorstbisschop van Het Sticht. Na een verblijf van tien dagen vertrok hij naar Overijssel, waar hij achtereenvolgens te Deventer, Kampen en Zwolle de oude privileges bezwoer en gehuldigd werd als heer van het Oversticht. Toen hij tijdens dit verblijf in Overijssel, dat kennelijk meerdere weken in beslag nam, op de Spoolderberg bij Zwolle de hulde in ontvangst had genomen van drost, ridderschap, scholten [richters] en kleine steden van Salland, waarbij ook de gecommiteerden van de drie hoofdsteden tegenwoordig waren, bereikte de bisschop op weg naar een feestmaal binnen Zwolle het bericht, dat een grote troep ruiters en voetknechten, die onder de vorige bisschop het land van Overijssel hadden gediend en nog op hun soldij ten achter waren, in Twente was binnengevallen om schadeloosstelling te zoeken.

„Eer desen geweldigen invall geschiede, hadden die van Over-IJssel all enig geruchte van het voornemen deses krijgsvolcks gehoort, want omtrent Palm lagh die Grave van IJsenbroeck, die Grave van Witgenstein, waerbij sich oock die Joncker van Swartsenburg met Fransken van Suchelen gevoegt hadden, in den lande van Münster met veel ruten en knechten, in meinonge eerlange eenen invall int land van Over-IJssel elck met sijnen aanhanck te doen, om haer achterwesent van soldije, die sij int jaar 1510 (inval van de Geldersen in Overijssel) verdient hadden, met gewelt te bekomen, waertoe sij sich met malckanderen verbonden hadden eene lijne te trecken ende die ene den anderen haer opspraecke te helpen afdragen;” [255].

Zwolle had destijds het bericht van deze samenzwering in Münsterland doorgegeven aan Deventer en Kampen met het advies „dat den aanslag derselver met betalinge van die Grave van IJsenbroeck mochte gebroken worden.”

Maar aangezien men nalatig bleef om de achterstallige soldij alsnog te voldoen, liet men de kans op een geweldloze regeling van het geschil voorbij gaan; [256].

HET OVERSTICHT IN LAST DOOR HET RUITEREN-VERBOND

Het tijdstip van de inval in Twente was ongetwijfeld met overleg gekozen.

„Des sonnedaege na S. Lucas dagh [kennelijk vond de huldiging van de bisschop op de Spoolderberg plaats des zondags na het feest van Sint Lucas, dat wordt gevierd op 18 okt.; red.] quam tijdonge an den Bisschop dat die voornoemde ruten des Saterdaegs te voren dat huis Laghe sonder stoot of slag ofte roer daer voor te lossen, ende oock die steden Oldenseel ende Ootmarsen hadden ingenomen, waerdoor die ingesetenen van Twente gants mistroostig waren, datse alsoo in der tijl sonder enige bedencken soodane huis ende steden veroveri hadden: want Laghe was wel soo vaste na gelegenheit van die tijden, dat men hetselve met vier man des krijgshandels, ervaren tegen dat gewelt, lichtelick hadde kunnen holden; maer Jan van Ittersum Schenck, doemaels Drosste aldaer, hadde, om die kosten te sparen, anders niemant dan wat boeren daer op geleit;” [257].

De zojuist gehuldigde bisschop gaf het bericht van de inval in Twente „terstont te kennen an den anwesenden van Ridderschap ende steden, ende heeft voort sijne Amptluden met die paerden die omtrent 80 sterck waren na die Twente gesonden; ende all die andere Heren sijn elck na huis getrocken soo dat niemant bij den Bisschop verbleef, ende die angestelde maeltijt verhindert worde;” [258].

„Des maendaegs na S. Lucas dage ao. dom. 1517” (daags na de huldiging op de Spoolderberg) volgde een officiële oorlogsverklaring aan Burgemeesteren, Schepenen en Raad van Deventer, Kampen en Zwolle. En ’op saterdag na S. Huberts dagh [kerkelijke feestdag op 3 nov.] ao. 1517’ werd ook aan de bisschop — zij het in vriendelijker woorden — duidelijk te verstaan gegeven, dat gewelddadig optreden alleen zou kunnen worden afgewend wanneer er geld op tafel kwam; [zie voor de inhoud van de betreffende ontzegg-brieven onder voetnoot 259 in dit nummer Twentse Post]. Inmiddels hadden de indringers geheel Twente ’in dingtall’ gebracht (een heffing opgelegd),

trokken vandaar naar Hardenberg in Salland en vervolgens naar Ommen ’bes tot Nijerbrugge’ alwaar enige huizen werden platgebrand. Toen de indringers daarop de weg naar Zwolle namen, wierpen de Zwollenaren ’die Bercemerbrugge’ af om de opmars te verhinderen.

„Als die rutenen voornoemt an die voorseide brugge quamen ende vonden dat se afgeworpen was, hebben sij dat huis den Ordell verbrant, sijnde een schone woning, toekomende Jan Mulert;” [260].

MINNELIJKE SCHIKKING

Bisschop Filips van Bourgondië riep Ridderschap en Steden bijeen op een landdag binnen Deventer om te beraadslagen over de te nemen maatregelen.

„Des Bisschops meinonge was, die selve met gewelt daeruit te verdrijven, waertoe hij op sijn eigen kosten 400 ruten boven sijn ordinarische paerden (boven het aantal waarover hij regelmatig beschikte) wilde opbrengen, ende die twee ofte drie maenden onderhouden. Begeerde voorts te weten wat die steden daertoe souden willen doen.”

Deventer gaf de bisschop tot antwoord, dat men genegen was lijf en goed in te zetten, het geschut beschikbaar te stellen, plus het derde deel van de verdere onkosten te dragen, zonodig zelfs de helft daarvan.

Maar Kampen en Zwolle achtten het nog niet te laat om een minnelijke schikking te beproeven. „Doch soo men daertoe niet konde komen, presenteerden sij haer lijf ende goedt voor die gemene saecke te wagen. Welcker meinonge voor goedt worde ingesien.”

Nadat men aldus gezamenlijk had besloten om onderhandelingen aan te knopen met de indringers, schreef de graaf van Bentheim aan enkele goede vrienden in het Oversticht, dat hij ten dienste van het Landschap van Overijssel wel genegen was om als onderhandelaar op te treden. Waarop Ridderschap en Steden wederom ten landdage togen, nu binnen Zwolle.

Aangezien men de binnenlandse aangelegenheden het liefst zag behartigd door eigen mensen, verzocht men Adriaan van Rhede en de gebroeders Frederik en Adriaan van Twickelo om de onderhande-

lingen te leiden. Genoemde heren verklaarden zich daartoe bereid en wisten te bereiken dat de invallers, die behalve betaling van de achterstallige soldij voorts nog 50.000 goudgulden schadevergoeding eisten, na heen en weer gepraat deze laatste som terugbrachten tot 8000 ggl. Nadat ook de betalings-condities waren overeengekomen en het akkoord vervolgens was bekrachtigd door verzegelde brieven, kon de actie als beëindigd worden beschouwd; [261].

GELDERSE HUURLINGEN OVERROMPELEN GOOR

Eveneens in het jaar 1517 had een krijgsbende van 1500 man die in dienst van hertog Karel van Gelder omtrent het einde van 1516 plunderend en brandschattend Friesland en Drente was binnengevallen, op de terugweg een bezoek gebracht aan het Twentse stadje Goor. „(Al)waer sij vruntlicker wijse met die burgers sprake hielden: ende onder-tusschen het selve overrompelt en ingenomen, ende alle die daer binnen waren gevangen ofte vermoort, en alles geplondert. Dit geschiede des Vrijdaegs na Drie Coningen int jaer 1517. Twelck die van Deventer terstont overschreven an die van Swolle, die het den van Campen souden verwittigen. Sij schreven oock an den Drost van Twente dat hij goede toevorsicht wolde houden om Oldenseel te bewaren, die daerop versochte dat 200 of 300 soldaten van die steden tot Oldenseel mochten gesonden worden, gelijk oock geschiede soo haest als ummer doenlick was, waertoe sij oock vele boeren in die stadt gesonden hebben.

Het krijgsvolck die Goor overweldigt hadden, nadien sij veele boosheit hadden overall uitgericht, hebben sij haer vaendelen ende oversten verlaten, ende sijn geheel verlopen, sood dat hiermede die Twente van dese gasten ontslagen worde;” [262].

We zullen de overrompeling van Goor, die plaats vond nadat bisschop Frederik van Baden afstand van zijn bisdom had gedaan en voordat bisschop Filips van Bourgondië was gehuldigd als heer van Het Sticht, moeten zien tegen de achtergrond van de strijd tussen enerzijds het Bourgondisch-Habsburgse gezag, waarvan de Utechtse bisschoppen tegen wil en dank steeds meer een verlengstuk werden [263], en de Gelderse macht, met name in Friesland. Voornoemd gewest toch was op 19 mei 1515 door de hertog van Saksen voor

Twentse Post

Hoofdredakteur: J.W.M. GIGENGACK
Drukkerij, Redactie en Administratie:
TWENTSE POST, Beekstr. 5, Hengelo (C.)
Telefoon: 17987 - Postgiro: 820018
Leesgeld f3.75 per halfjaar. Los nr. 75 ct
Advertentie-tarieven op aanvraag. Copyright U.T.O.

een bedrag van honderdduizend goudgulden verkocht aan Karel V (van Habsburg), heer der Nederlanden. Op 20 jan. 1517, kort na het Gelderse geweld in Friesland, Drente en het stedeke Goor, machtigde hertog Karel van Gelder zijn gezanten Willem Quynon en Johan Faulquier met Karel V te onderhandelen over Friesland en een definitieve regeling betreffende Gelre-Zutphen tot stand te brengen. Hertog Karel van Gelder koesterde daarbij het voornemen Friesland aan de Habsburger te geven, indien deze Grave-Cuijk aan hem wilde afstaan. Op 25 maart 1517 werd een wapenstilstand tussen Bourgondië-Habsburg en Gelre gesloten, die tot 6 mei 1517 van kracht zou zijn; [264].

BEZOEK VANDE ZWARTE HOOP

Na de overrompeling van Goor door de Geldersen en de daaropvolgende inname van het Huis Lage en de steden Oldenzaal en Ootmarsum door de Verbonden Ruiters in 1517, welk onheil in Twente nog werd vermeerdert door de stadsbrand van Enschede 'op Saterdag voor Oculi' [zaterdag voor de 3e zondag in de vasten] 'ao. 1517', werd dit gewest in 1518 andermaal bezocht door 'de Zwarte Hoop'.

„Die Swarte hoop die een tijdtlanck den Hartog van Saxen in Vrieslant hadde gediend, een stout ongebonden volck, sijn int voorseide jaer uit Vrieslant vertrocken, ende hebben sich een langen tijdt in Drente ende Twente verholden, doende den ingesetenen van Over-IJssel merckeliken schade. Van daer trocken se in het lant van Gelder en Cleve, ende omdat sij overall vele quaets bedreven, sijn sij entlick van den Coervorst Colen, den Hartog van Gulick, ende enige andere Heren verslagen en verstroeyt;” [265].

GOOR, DELDEN, ENSCHEDE EN OOTMARSUM ONTVEST

Herhaaldelijk was gebleken dat de kleine vestingsteden in het oostelijk deel van Overijssel vanuit defensief oogpunt eerder nadelig waren voor de landsverdediging dan nuttig. De krijgsmacht, weleer een zaak van edelen en ministerialen [zie TP nr. 4, jrg. 1973, blz. 63, kol. 2 en 3], was met name in de 16e eeuw een huurlingen-bedrijf geworden. Veldlegers beneden de duizend man waren toen zeldzaam te noemen. Tegen een dergelijke overmacht aan personeel waren de kleine vestingsteden machteloos. Bovendien vroeg een vestingstad na overgave om vestingtroepen, die gewoonlijk een waar schrikbewind uitoefenden over de weerloze stadsbevolking. Was het in vroegere eeuwen een numeriek voordeel wanneer de burgerij in de kleine steden zij aan zij met de dienstedelen op de vestingwerken streed, in de 16e eeuw was dit beeld geheel en al gewijzigd en vormde de aanwezigheid van de kleine bevolkingsgroepen in de stedekes juist een sterk argument om de gevechtshandelingen naar andere, minder kwetsbare punten te verplaatsen. Een poging daartoe ondernam bisschop Philips van Bourgondië in 1518.

„Omtrent Jacobi [25 juli] sijn in Over-IJssel ontvestet ende ter aerden geslecht dese navolgende stedekens: Ootmarsum, Goor, Enschede, Delden, Ommen ende Hardenberg, van welke twee laatste die afgebrokene steen tot Coeverden is gevoert om het huis daermede te stercken;” [266].

De grootste onder de Twentse steden, Oldenzaal, bleef als vestingstad intact. Zwaartepunten in de verdediging van het Twentse land bleven de burchten te Lage en Diepenheim. De ligging van Goor — het bebouwde gedeelte strekte zich uit over drie kleine schansen in het vlakke land — was er de oorzaak van dat dit stedekes vele jaren na zijn ontmanteling toch nog het middelpunt zou zijn van hevige en langdurige gevechtshandelingen.

MISDAAD-BESTRIJDING

De geest van geweld, die in de voorbije jaren het Oversticht in zijn greep had gehouden en allerlei onguire elementen had aangetrokken, verwilderde de zeden en bevorderde de misdaad. „Den 12 May int jaer 1519 hebben sich die Bisschop van Utrecht met den Hartog van Gelder met malckander ver-

dragen, dat die eene in des anderen landt quaedtdoenders soude mogen vervolgen, ende soo iemant daer over dootd bleve, soude niemants hoogheit daer an gekrenckit sijn. Dit verdrag ende toelatinge was seer nodig, want overall in Over-IJssel ende Gelderlant geschieden vele moorden ende straatschenderijen, en wanneer die euveladars vervolgt worden, weecken sij terstont in eens anders Heren jurisdictie (rechtsgebied), ende bleven alsoo dickwijls ongestraft;” [267].

VIJANDSCHAP TUSSEN KAMPEN EN ZWOLLE

Ter zelfder tijd ontstond er tussen burgerij en raad van Kampen een twist over de heffing van verbruiksbelasting ('accisen') en de samenstelling van de raad. Men reorganiseerde het stadsbestuur, hetgeen geen verbetering bracht; (er wordt gesproken van 'veel disorder int plegen van justitie'). Ofschoon de bisschop naar allerhande middelen had gezocht om de eensgezindheid te herstellen, ja, persoonlijk naar Kampen was gekomen om zijn invloed aan te wenden, nam de tweedracht van dag tot dag toe.

De binnenstedelijke onrust vond een ontsnapingsventiel in een ernstige twist met Zwolle, omdat Kampen een tolgeld had gelegd op de vrije doorvaart naar de Zuiderzee. „Men konde uit het Swarte Water in zee niet komen na(ar) Hollant of Vrieslant, men moeste dan raecken die Vrijheid van die stad Campen.”

De bittering tussen beide steden nam toe nadat Kampen in 1520 een Zwols schip, dat geen tol wilde betalen, aan de ketting had gelegd. De stad Zwolle op haar beurt hield daarop een groep bedevaartgangers aan die op weg was naar Coesfeldt (Dtsl.) ter verering van het H. Kruis. Na wederzijdse onderhandelingen werd de groep na drieënhalve maand vrij gelaten en het beslag op het schip opgeheven. Daarmee waren de tegenstellingen echter niet van de baan. Pogingen van de bisschop en van de Staten des Lands alsook van Franciscus Cobel, gezant van de keizer, om partijen te verzoenen, hadden geen resultaat. Kampen legde enige oorlogsschepen voor het Zwartewater om de tol af te kunnen dwingen, terwijl alle handel en wandel tussen beide steden werd verboden.

De verharding van de standpunten leidde tot verscherping van de toestand. Toen 'op Simonis en Jude' [28 okt.] enkele burgers van Kampen door de Zwollenaren werden gevangen genomen ofschoon zij zich buiten de stadsvrijheid van Zwolle bevonden, drongen burgers van de tegenpartij het Wigbold (het niet-ommuurde stads-gedeelte) van Zwolle binnen en voerden een manspersoon alsmede vijf of zes ossen gevangelijk met zich mee. Waarop Zwolle met 400 man naar Kampen trok en met een veldkanon de daken van de huizen begon te beschieten. De burgers van Kampen, daardoor getergd, kwamen met enkele veldkanonnen uit de stad en hielden schermutselingen met de Zwollenaren, die daarop rechtsomkeer maakten en terugkeerden naar hun stad.

„Dit geschiet sijnde hebben beide partijen sich met krijgsvolk versien en op verscheiden plaetsen schermutselen gehouden, ende met roven en branden grote schade gedaen (—). Die van Campen hebben angenomen 1500 knechten half vreemden half borgers.” De bisschop wist te bereiken dat beide partijen 'in Martio des jaers 1521' hun kwestie ter beslissing voorlegden aan de bisschop en de Staten van Overijssel. Vermoedelijk omdat de zaak geen voortgang boekte, trok de keizer het oordeel over deze kwestie aan zijn persoon, maar aangezien de eerder genoemde keizerlijke gezant Franciscus Cobel 'Campen en Swolle beide gelijcke tegen was ende niet voldaan hadde', bleef de tweedracht bestaan en verergerde de toestand; [268].

GELDERSE INMENGING

Intussen spanden Michiel van Pommeren (drost van Hattem, bij Zwolle over de IJssel in Gelderland) en Jacob ten Sterte (schulte te Heerde, nabij Hattem in Gelderland) zich ten zeerste in om Zwolle te bewegen hertog Karel van Gelder aan te nemen als Heer, opdat deze de stad Zwolle in bescherming zou kunnen nemen 'tegen die van Campen ende alle andere vijanden'. Hoewel Karel V (van Habsburg), heer der Nederlanden en — sedert de dood van zijn grootvader Maximiliaan van Oostenrijk in 1519 — keizer van het Duitse Rijk, aan de bisschop en de Staten van Overijssel, waarin ook de Drie steden waren vertegenwoordigd, gebood om de behandeling van de kwestie tussen Kampen en Zwolle niet uit handen te geven en de zaak aan zich te houden, knoopte laatstge-

noemde stad niettemin betrekkingen aan met de Geldersen.

'Des Woensdags 's avonts voor S. Margrieten ao. 1521' [S. Margarita, kerk. feestdag 20 juli, hier echter blijkens de navolgende data te dagtekenen op zondag 10 juli 1521, een verschil dat mogelijk is terug te voeren op de diverse jaartijlen die tot in 1580 werden gevolgd; red.] hebben de Zwollenaren voornoemde Michiel van Pommeren (drost van Hattem en overste in Gelderse dienst) met een aantal ruiters en voetknechten van de hertog van Gelder in hun stad ontvangen. 'Opten navolgenden dag' deden deze soldaten in gezelschap van vele Zwollenaren met twee schepen een mislukte poging om de Overijsselse stad Hasselt in te nemen. Behalve zeven doden moesten die van Zwolle hun aanvoerders en andere lieden ten getale van achttien man benevens beide schepen achterlaten. De drost van Hattem, Michiel van Pommeren, viel in het water en wist te ontkomen; [269].

HASSELLT, dat in 1252 stadsrecht kreeg, was certijds zeer vermogend en volkrijk ten gevolge van de koophandel, die werd bevorderd door de ligging van de stad aan de Vecht nabij de steden Zwolle en Kampen. In 1328 verkreeg Hasselt tolvrjheid door geheel Twente en in 1357 een week- en drie vrije jaarmarkten. Reeds in het jaar 1466 verleende bisschop David van Bourgondië aan Hasselt de vrijheid tot het leggen van een brug over het Zwartewater, hetgeen Zwolle — bedacht op een ongestoorde doorvaart naar de Zuiderzee — wist te beletten. De daaruit voortgekomen twist tussen Hasselt en Zwolle, die nog herhaaldelijk zou opblazen, was er de oorzaak van dat Hasselt in de soortgelijke strijd tussen Kampen en Zwolle om de tol op het Zwartewater de zijde hield van de stad Kampen; [zie ook voetnoot 270 in dit nummer TP].

Na de mislukte aanslag van Zwolle en de Geldersen op Hasselt, schreef hertog Karel van Gelder de 12e juli 1521 aan Kampen, dat deze stad zich niet moest bemoeien met de zaak tussen Zwolle en Hasselt, aangezien men in het andere geval genoodzaakt zou zijn om tegenmaatregelen te nemen. Intussen bereidde Zwolle zich met de Geldersen voor op een tweede actie tegen Hasselt.

„Die van Hasselt bequamen hier kennis van, begeerden van die van Campen 100 man tot hulpe, die haer oock gesonden worden, met enige lasten rogghe, die sij oock van node hadden. Oock hielden die van Swolle een 'tsamenkomst met die van Hasselt en versochten dat sij haer stad in handen van den Hartog van Gelder souden overleveren, waertoe sij niet gesint en waren.

Des Maendaegs na Margriete sijn die van Swolle wederom met macht voor Hasselt gekomen ende eijsten die gevangens loss te hebben ende hebben haer ten dele met goede woorden ende oock met dreigementen bewogen dat sij die gevangens wederom overleverden, op seeckere conditiën, die nochtans die van Swolle niet na en quamen.

Na desen hebben die van Campen Hasselt met pulver, kogel, ende allerhande geweer versien.”

De bisschop, bevreesd voor nog meer onheil, riep de Ridderschap van Overijssel te Nijmegen bijeen om middelen te bedenken ter verzoening van de partijen. Toen de bijeenkomst was geopend, kwamen de Zwollenaren — 'daegs nadat sij voor Hasselt geweest waren' — eveneens op de vergaderplaats aan, alwaar de Ridderschap onder de blauwe hemel beraadslaagde over mogelijke oplossingen. Onverhoeds namen de Zwollenaren ter plaatse enkele prominenten gevangen (Adriaan van Rhede, Adolf van Rutenberg tot Suthem en Johan van Buckhorst tot Bucksbergen) en voerden hen met zich mee binnen Zwolle. De daaropvolgende dag trokken de Zwollenaren andermaal op pad en vernielden de bezittingen van hen, die zij de vorige dag gevangen hadden genomen. Het Huis te Eerde, dat Adriaan van Rhede toebehoorde, werd neergeworpen en het Huis te Zuthem, toebehorend aan Adolf van Rutenberg, werd geplunderd.

'Des Sonnedaege na Margriete' trokken de Zwollenaren 'met die Gelderschen' in het klooster te Clarenwater, waar zij Jan van Buckhorst tot Buckhorst hadden ontboden, die, zodra hij verscheen, werd gevangen genomen en eveneens meegevoerd naar Zwolle. Ook hebben zij het Huis te Buckhorst ingenomen en tot kastelein daarop aangesteld 'die soone uit het Gulden Hooft te Swolle'. Voorts hebben zij het Huis te Werckeren, toebehorend aan Jan v. Itersum, geplunderd en tot aan de kelders toe verwoest.

'Den 17 Juli ao. 1521' hebben zij 'met malckanderen' de stad Hasselt aan beide zijden belegerd, legden voorts een leger op 'den Mastenbroeckerdijk' tegenover Hasselt 'op het veer', en beschoten de vestingstad. 'Den 21 Juli' wisten zij een toren af te schieten die in de grachh stortte, waarop zij tot twee keer toe een stormloop ondernamen om de vesting in te nemen, hetgeen hun mislukte met verlies van circa honderd doden waaronder veel Gelderse edelen. 'Evenwel sijn die Gelderschen met die belegeronge voortgegaen', om welke reden de Hasse-

laars een koerier ('Tijmen van der Venne Evertssoon') over de stadsmuur neerlieten met een bede aan Kampen om Hasselt te ontzetten. De raad van Kampen besloot in overleg met Rudolf van Ittersum (drost van Diepenheim) en Jan Croese (rentmeester van Sallant) om de boeren van Vollenhove bijeen te roepen binnen Genemuiden, alwaar zich 'op Mariae Magdalenen dag' (feestdag 22 juli) ook duizend burgers uit Kampen verzamelden. Gezamenlijk trok men naar de Mastenbroeckerdijk en beschoten daar de belegeraars zo heftig, dat deze in allerijl hun legerplaats verlieten. En nadat men Hasselt nog had voorzien van honderd manschappen, die ten dele van Deventer waren gekomen, keerden boeren en burgers weer naar hun haardsteden terug.

In plm. twee weken tijds — gerekend vanaf de eerste aanval op Hasselt (in de nacht van 7 juli) tot aan de overhaaste vlucht van de Geldersen na de tweede aanval op Hasselt (22 juli) — hadden de Zwollenaren zich met handen en voeten voor het karretje van de Gelderse hertog laten spannen.

De dag, waarop de Geldersen Hasselt belegerden, had genoemde hertog zich door de Zwollenaren met brandende fakkels feestelijk als beschermheer binnen Zwolle laten inhalen. Daags daarna ('18 Juli ao. 1521') was dit beschermheerschap reeds bij verdrag schriftelijk vastgelegd; [271].

GELDERSEN & ZWOLLENAREN SLAAN HET OVERSTICHT

Bisschop Philips van Bourgondië die in het buitenland aan het hof van de keizer vertoefde, zond enkele duizenden gulden aan Jan Croese, rentmeester van Salland, en verzocht aan Kampen om op zijn kosten krijgsknechten aan te nemen ter verdrijving van de Geldersen uit Overijssel. Laatstgenoemden waren 'op S. Jacob dach ao. 1521' [feestdag 24 juli] begonnen de plaats Genemuiden te voorzien van wallen. Een poging van de drost van Vollenhove om met behulp van de boeren in dit Overijsselse kwartier de vijanden uit zijn Ambt te verdrijven, werd 'Dingsdaegs n. S. Jacob' door de Geldersen verijdeld, waarbij de drost in gevangenschap viel en — na vastgebonden te zijn — werd doodgeslagen evenals deschulte van IJselham. Toen de Geldersen de boeren hadden uiteen gedreven, trokken zij 'met die Swolschen' op het land van Vollenhove, waar zij de bevolking met branden geld afpersten. De drost van Ittersum, Rudolf van Ittersum, die vanuit Hasselt was toegereden om poolshoogte te nemen, viel in een hinderlaag en betaalde met zijn leven.

Hertog Karel van Gelder spande zich ten eerste in om ook de andere twee IJsselsteden in handen te krijgen. Daartoe richtte hij nabij Deventer twee blokhuisen op (het ene genaamd 'Altena', het andere 'Kijck in de pott') van waaruit hij genoemde stad met schieten, roven en vangen grote schade toebrengde. Een soortgelijk bouwsel liet hij neerzetten bij Kampen, hetgeen echter weinig effect sorteerde omdat de inwoners van de stad daarna een gracht hebben gegraven om het bedreigde weide-gebied te beschermen. Het voornemen van 'die Geldersen ende Swolsen' om ook een blokhuis te plaatsen tegenover Genemuiden, aan de andere zijde van het Zwartewater, teneinde de bevoorrading van Kampen door de stad Hasselt te bemoeilijken, werd door de Hasselaars met geweld verijdeld, waarbij 40 Geldersen het leven lieten en 50 à 60 man gevangen werd genomen. Nochtans was het voor de Overijsselse schepen op zee hoogst onveilig geworden, niet alleen wegens de beschietingen door de Geldersen die te Genemuiden lagen, maar ook vanwege de zeeroverij door Gelders gezinde Friezen. Daarom besloot Kampen op '18 Aug' om enkele reeds ten oorlog uitgerust schepen, waarvan er één bij de begeleiding van een transport naar Amsterdam door het barsten van een kanon in brand was gevlogen, aan te vullen met nog zes andere oorlogsschepen.

Omtrent deze tijd legden de Geldersen het gehele land van Vollenhove een schatting op alsook de voormalige heerlijkheid Kuinre, in 1397 door de toenmalige bisschop Frederik v. Blaukenheim met steun van de Drie Steden aangekocht ter versterking van het Oversticht. Daarna werden ook Salland, Drente en Twente voor grote bedragen aangeslagen; [272].

De prior van het klooster te Albergen noteerde dienaangaande in zijn dagboek, dat de Gelderse hertog Twente een schatting had opgelegd van 30.000 gulden. Nabij Lage kwam hij deze streek bin-

Karel, Hertog van Gelder - Gulick en Graaf van Zutfen ao. 1512

nen en 'in die Dionisii' [op Dionisiusdag, 9 okt. 1521] bezocht hij Ootmarsum voor een driedaags oponthoud, waarna de Geldersen Goor aandeden, welk stedeke een som van 1100 gl. moest opbrengen.

Oldenzaal lieten zij links liggen, vervolgt de prior, en nergens in Twente werden branden gesticht; (wel nabij Steenwijk in Drente). Tot onderhoud van de bisschoppelijke troepen te Oldenzaal moesten de Alberger monniken tot tweemaal toe 300 gulden opbrengen, welke gelden werden geleend van het klooster te Langenhorst en te Coesfelt. Voorts moesten zij ter verkrijging van een vrijbrief aan de hertog niet alleen honderd pond betalen, maar bovendien ook beloven dat zij de hertog en de zijnen in hun gebeden zouden gedenken. De prior schrijft dan dat hij, ondanks woordbreuk van de hertog (de duur betaalde vrijbrief, die men op voorspraak van 'een vrouw van Heeckeren' had verkregen, bleek uiteindelijk van weinig waarde) niettemin de kloosterbroeders herhaaldelijk aanspoorde om hun vrome plicht te doen, maar, laat hij er op volgen: „Daar ik mijn geweten niet kon bezwaren, heb ik er aan toegevoegd, dat wij dat eigenlijk moeten doen, omdat onze Vader voorschrijft: Bidt voor hen die U vervolgen en kwaad doen, en doet goed aan hen die U haten“; [273].

„Middelertijd als die Hartogh van Gelder Over-IJssel allenthalven verdorf, bleef die Bisschop int Keiserlike hoff, daer hij anhielt om assistentie, maar verkreeg niet dan schoone woorden.“

De steden Deventer en Kampen, die door de acties van de Gelderse hertog geen cent genoten van hun goederen op het platteland, gaven de bisschop 'den 10 September' schriftelijk hun nood te kennen alsook de zorgen van de burgers van Hasselt, en verzochten de bisschop om naar Overijssel te komen.

Intussen bereidden de Deventenaren zich voor op de strijd door kanonnen te gieten, verdedigingswerken te repareren en de molens buiten de stad te beveiligen. Ook kwam men overeen om 100 paarden en 200 schutters aan te nemen. Voorts had men 'den 7 September' een zeker bedrag uit de stadskas genomen om Hasselt te ontzetten.

Kampen zond met instemming van de rentmeester van Salland 100 soldaten naar Steenwijk om te verhinderen, dat deze stad in handen van de Geldersen zou vallen. Omtrent dezelfde tijd namen de Geldersen het Huis te Gramsbergen in, maar werden door Frederik van Twickelo, drost van Coevorden, daaruit verdreven; [274].

OVERIJSSELSE VERGELDINGS-ACTIES

Met het geld dat bisschop Filips van Bourgondië — zoals gemeld — aan Jan Croeze, rentmeester van Salland, had gezonden, waren boven het gebruikelijke aantal manschappen 150 ruiters en drie vaandels voetknechten aangenomen. Deze huurlingen kwamen 'op S. Lamberts avont' [17 sept. 1521] binnen Kampen, alwaar in overleg met de Raad en met de Ridderschap werd besloten een inval te doen in de Veluwe 'om soo enige pennonne van brantschat te bekomen ende een roof daeruit te halen', waarmee achterstallige soldij zou kunnen worden uitbetaald.

'Op Mathei dagh den 21 September' trok men in alle vroegte uit Kampen de Veluwe binnen, waar de Overijsselsen de dorpen Oestwolde (Oosten-dorp), Oldebroek, Doornspijk en Nunspeet 'tot an die Hierderbeecke' (het gebied bij Heerde) brandschatten. Daarbij werden 5000 stuks vee buit gemaakt en honderden boeren gevangen genomen om losgeld te bekomen.

De hertog van Gelder, die zich tijdens deze inval te Hattum bevond en tevoren van deze aanslag was verwittigd, had in allerijl 300 ruiters, 1800 voetknechten en vele boeren uit de Veluwe samengetrokken, waarmee hij het Overijsselse leger in het gehucht Aperloo (een uur gaans van de hanzestad Elburg aan de Zuiderzee) overviel en wist te verslaan. Van beide zijden waren evenveel doden te betreuren. De oversten Jan Kroese (rentmeester van Salland) en Willem Deutekom (schulte van Deventer) met 100 ruiters alsmede Jan van Twickelo met 600 voetknechten en vele boeren en burgers werden gevangen genomen.

Jan v. Weleveld ontkwam en vluchtte naar Deventer, waar hij bij het binnenrijden aan de nieuwsgierige burgers toeriep: 'all verlarē, all verlarē', hetgeen door sommigen werd verstaan als 'all verraden, all verraden'. Weldra ging het gerucht dat de Raad van Deventer het land zou hebben verraden. Er ontstond een toeloop van burgers, die het Raadhuis bestormden en alles kort en klein sloegen. De volgende dag werd een nieuwe Gemeente en een nieuwe Raad gekozen. Nadat echter Peter van Mouwijk mede namens de andere ontslagen raadspersonen ten overstaan van een verzameling burgers op de Brink het beleid moedig had verdedigd en de burgerij opriep om recht te doen, bedaarden de verhitte gemoederen en werd alles bij het oude hersteld.

Hertog Karel van Gelder, ingelicht over deze tweedracht, hoopte daarmee zijn voordeel te kunnen doen en verscheen met zijn leger voor Deventer, waar hij een toren afschoot die voor de IJsselbrug stond, een gedeelte van de oeververbinding door brand ver-

woestte en een nabij gelegen blokhuis van de Deventenaren innam en neerwierp. Zijn moeite was vergeefs, maar elders had hij zijn greep op het Oversticht verstevigd door de inname van de burcht Diepenheim met hulp van Berent Hacfort (drost van de graafschap Zutfen). De bossen aldaar liet hij kappen en het hout gebruiken om deze vesting te versterken.

De stad Kampen zond 200 soldaten met de overste heer Willem van Roggendorp op oorlogsschepen naar Kuinre om vandaar uit enige Friese districten, die onder de Gelderse hertog stonden, te brandschatten. Bij de havenplaats Lemmer werd de opmars verhinderd doordat de boeren aldaar de dijken hadden doorgestoken, om welke reden rechtsomkeer werd gemaakt. Maar een paar dagen later zijn zij 'met vijf vaendelen' opnieuw naar Friesland getrokken. De Friezen, met klokgeluiden strijde opgeroepen, boden heftig weerstand maar verloren de strijd met verlies van vele doden, terwijl de Grietman met vele van zijn helpers in Overijsselse handen viel. Drie dorpen werden geplunderd en platgebrand. Een dertigtal andere dorpen brachten 'op Woensdag na Allerheilige' [feestdag 1 nov.] ruim 12.000 gulden bijeen om verwoesting af te kopen.

'Op S. Andries avont sijnde den 29 November' kwam de Gelderse hertog opnieuw met al zijn macht voor Deventer en beschoot de molens. Maar zoveel schoten als hij loste, zoveel soldaten verloor hij in het vuurgevecht, zodat de hertog reeds de volgende dag in allerhaast zijn leger terug trok. Wel wisten de Geldersen in deze tijd het Huis 'Arckelstein' alsmede 'het Courhuis' in te nemen, op welk laatste huis de bezetting werd gedood, maar de Deventenaren wisten de vijand daaruit te verdrijven en deden een inval in de Graafschap Zutfen, waar zij enkele lieden gevangen namen; [275].

BOURGONDISCHE STEUN

'Bisschop Philips, verstaende alle dit quaedt dat die Geldersen in Over-IJssel bedreven, heeft soo veel te ernstiger int hof angehouden dat hij assistentie mochte verkrijgen. Als hij de belofte van den Keiser bekomen hadde, heeft hij Willem Roggendorp bij sich genomen, die hij tot sijn veldoverste maecte, ende tot Hoorn sijnde, (heeft hij) volck, wapenen, schepen ende allerkrijggereetschappen bestelt.'

In de morgen van 'den 3 October' vertrok de bisschop met 40 schepen uit de haven van Hoorn en kwam dezelfde avond in Kampen aan. De Bourgondische hulp bestond uit 3000 mannen en 6000 gulden, waaraan de keizer voorts nog 1260 soldaten had toegevoegd die in Duitsland hadden gediend en voor Deventer aankwamen. Over al deze manschappen was aangesteld als generaal de baljuw van Brabant, Filips Dorley, die met de bisschop was meegekomen uit Hoorn en zich vervolgens met de over zee aangevoerde troepen vanuit Kampen naar Deventer begaf om beide legereenheden te verbinden. Daarna trok men op naar Hasselt, verdreef de Gelderse belegeraars en proviandeerde de stad. De bisschop had zijn eigen zilverwerk doen munten en betaalde daarmee het in Hasselt gelegen garnizoen. Daardoor tevreden gesteld, trokken deze garnizoenssoldaten des nachts uit Hasselt en staken de voorstad van Zwolle in brand.

Onder leiding van veldoverste Roggendorp werd wederom een succesvolle expeditie in Friesland ondernomen, waarna de Stichtsen 'int beginsel des jaers 1522' onder aanvoering van Frederik van Twickel (drost van Coevorden) en Klaas Wilsdorp naar Groningen trokken en een grote buit behaalden in de Ommelanden. Hierna vielen bisschop's krijgslieden 'int lant van het Vrouwen van Jeveren' (Jeverland, Oostfries landschap in WestDtsl.), doch hadden het 'in Februario' zwaar te verduren van de Geldersen.

Hoewel door brandschatting veel geld bijeen was gebracht, werd daarvan door de oversten weinig uitbetaald aan de soldaten, die ten laatste de bevelhebbers in de steek lieten. 'Het meestendeel begaf zich in dienst van den Hartog van Gelder, sommige verdrocken na(ar) Denemarken daer doe oorlog was, andere na(ar) Lubeck.'

'Die van Swolle met die Geldersen doorliepen het lant van Over-IJssel sooveel te stouter.' In antwoord waarop de Overijsselaars de Veluwe binnenvielen en de brug te Zutfen hebben afgebrand. Een compagnie Gelderse soldaten, die in de buurt van Vollenhove op rooftocht was, werd neergeslagen. De Geldersen op hun beurt vielen 'op Lichtmissen avont des nachts'

[2 febr.] de voorstad van Kampen binnen, stichtten brand en ontkwamen met een grote roofbuit.

'Int beginsel van Martii als hij omtrent 6 maanden sich tot Campen opgehouden hadde', vertrok de bisschop naar Brabant om de keizer de noden van het Oversticht voor te dragen, maar deze — van plan om naar Spanje te vertrekken — kon terstond geen hulp bieden. Derhalve beval hij regentes Margaretha en de staten der Nederlanden dat zij voorbereidingen zouden treffen om de bisschop bij te staan.

'Des vrijdaegs voor halfvasten hebben die Geldersen met die van Swolle die stad Steenwijk belegerd.' Maar ofschoon de belegeraars werden bijgestaan door de graaf van Meurs met 3000 Friezen en de stad op twee plaatsen in brand hadden gestoken, werd de aanval afgeslagen en vonden 500 Geldersen (waaronder de overste Michael van Bombergen, de drost Michiel van Pommeren en de hoofdman Werner Spiegel) alsmede vele Friezen de dood.

Ridderschap en Steden van Overijssel zonden een deputatie naar de bisschop in het keizerlijk hof om deze in kennis te stellen van de ellendige toestanden in het Oversticht. 'Waeromme die Bisschop ten hoogste solliciteerde, ende verworf door den Grave van Hoogstraten toeseegginge van enige hulpe. (-) Ten lesten op het gedurig anhouden des Bisschops, heeft hij secours van volck ende gelt bekomen.'

Zodra dit bericht Deventer en Kampen bereikte zonden genoemde steden hun oorlogsschepen naar Enkhuizen om de baljuw van Brabant en zijn soldaten af te halen. De bisschop benoemde Georg Schenck tot veldoverste, die 'in Mai' met al het beschikbare personeel en materieel optrok naar Genemuiden en het beleg sloeg voor de stad. Toen de belegerde stad na verloop van tijd met voedselgebrek kreeg te kampen, heeft hertog Karel van Gelder binnen Zwolle alle mankrachten verzameld en uitgestuurd om Genemuiden te ontzetten. Niet ver van deze stad koos dit Gelders-Zwolsse leger positie bij 'de Mastebroekerdyk'. De oversten van het Stichtse leger zonden daarop 150 ruiters op hen af die in goede orde werden gevolgd door de Bourgondische voetknechten en de burgers van Kampen.

Aangekomen op de smalle dijk tussen Genemuiden en Kampen, werden de ruiters overvallen door '200 schutters met halve haecken, die men doe gewoon was te dragen, in enige huizen an seeckeren kolck heimelick geleit,' (ondergebracht). Ook de hoofdmacht van de Geldersen drong zich daarna in de gelederen van de ruiters in, die genoodzaakt waren een veilig heenkomen te zoeken. Daarbij werden de achterop komende soldaten en burgers onder de voet gelopen. Toen daarop ook de Geldersen, die binnen Genemuiden lagen, een uitval deden, was de opsluiting van het Stichtse leger compleet. De baljuw van Brabant met nog enkele prominenten vonden samen met meer dan duizend soldaten op de smalle dijk de dood. Het getal gevangenen beliep 130 ruiters en 1400 voetknechten. Veldoverste Schenck werd gewond aan zijn enkel, doch ontkwam.

'Dese nederlage vant Stichtse leger voor Geelmuden is voorgevalten den 1 Junij int jaer 1522, des morgens te 7 uren, op een Sonnedag;' [276].

GELDERSE OVERHEERSING

De grote nederlaag bij Genemuiden veroorzaakte diepe verslagenheid in het Oversticht, welke nog toenam nadat hertog Karel van Gelder 'den 1 September' de plaats Coevorden had ingenomen en drie dagen later ook de gelijknamige burcht in handen kreeg, welke — zonder noodzaak en tegen de wil van drost Frederik v. Twickel — door de garnizoenssoldaten was opgegeven, zoals Adriaan v. Twickel, een broer van de in gevangenschap naar Arnhem gevoerde drost, in een brief aan Kampen berichtte. Op 'S. Lamberts dagh' [17 sept.] viel voorts het Huis Gramsbergen, in de zomer van 1521 door Frederik v. Twickel op de Zwollenaren heroverd, opnieuw in vijandelijke handen. Ter zelfder tijd leed Twente onder het optreden van de drost van Kessel, M. Henrick Saltsburgh, geboortig uit Hamburg en aangesteld tot overste van het Gelderse leger nadat voornoemde Michael van Bombergen bij de belegering van de stad Steenwijk door de Geldersen en Friezen het leven had gelaten.

'Dieselve (drost van Kessel) is na het ontset van Geelmuden (Genemuiden) met sijn benden tot Rijssen in Twente gekomen en van daer treckende met

branden en plonderen heeft (hij) over-
all grote schade gedaan, zelfs niet
sparende die gewijde plaatsen, ende
nadien sij 't landt op een nieuwe had-
den in dingtal gestelt, sijn een deel
wederom op Swoll ende de reste na
Gelderlandt verrocken.'

De bisschop, die onmiddellijk na de
ongelukkige slag bij Genemuiden een
gezant naar Kampen had gezonden
met de verzekering, dat hij het Over-
sticht niet in de steek zou laten, aan-
gezien de keizer hem bijstand had
toegezegd, kon zijn belofte niet op
korte termijn waar maken. Waarop
Overijssel bij monde van de secretaris
van Kampen en bij die van Deventer
aan de bisschop hebben doen weten,
dat men genoodzaakt was te zoeken
naar middelen 'om van dese swaren
oorlogh ontslagen te worden.'

'Doe versocht die Bisschop, dat die ge-
santen hetselve an Vrouw Margriete
die Regente souden te kennen geven,
gelijk sij deden, maer op alle schone
beloften volgde niet. Soodat Ridder-
schap ende Steden van Over-IJssel,
vresende gantselick van den Hartog
van Gelder te sullen verwonnen wor-
den, bedacht sijn geworden om met
haer vijant van vrede te sprecken.'

De besprekingen, die in september 1522
met de Geldersen werden opgenomen,
leidden er toe dat Deventer en Kampen
alsook de Ridderschap van Vollenhove
de vrede aannamen. Vanwege hen vond
'den 14 October ao. 1522' de schriftel-
ijke bezegeling plaats. Zij beloofden
daarbij de vrede te onderhouden en
tegen de hertog van Gelder geen vij-
andelijke daden te zullen stellen zolang
de bisschop zou leven. Een opvolger
op de Utrechtse bisschopsstoel zou men
niet accepteren zolang deze met de
vorsten van Gelder geen verdrag had
gesloten. En zo iemand in het Over-
sticht zich niet met deze vrede mocht
verenigen, zou dit geen afbreuk doen
aan de verzoening tussen Kampen en
de Ridderschap van Vollenhove ener-
zijds en de vorst van Gelder anderzijds.
Ook de stad Deventer met de Ridder-
schap van Salland, Twente en Drente
gaven aan de Gelderse hertog een brief
van deze inhoud, die voor wat Twente
betreft werd ondertekend door Reinolt
van Coeverden en Gerrit van Langhen.

Terwijl de steden nog in onderhande-
ling waren met het vermelde gevolg,
hadden de garnizoenssoldaten van de
bisschop te Steenwijk enkele geeste-
lijken gevangenen genomen wegens ach-
terstallige soldij. Toen daarop Borchert
van Westerholt (dorst van Vollenhove)
en Albert Kroeze, die in plaats van
zijn te Aperloo gevangen genomen
broer Jan het ambt van landrentmees-
ter bediende, binnen Steenwijk kwa-
men om met de soldaten te onderhan-
delen, werden ook deze beide mannen,
die geen soldij bij zich hadden, vast-
gehouden. Deventer en Kampen schre-
ven dit aan de bisschop, die daarop
zijn zilverwerk naar de munt zond
en het daaruit geslagen geld aan de
soldaten te Steenwijk liet uitdelen,
zodat de gevangenen vrij kwamen.
Toen echter de steden Steenwijk en
Hasselt, na de aangenomen vrede voor-
noemd, aan de bisschop schreven dat
zij graag mede in deze vrede wilden
delen maar geen geld hadden om met
de garnizoenssoldaten van de bisschop
af te rekenen, gaf laatstgenoemde te
kennen dat zij, die de vrede gesloten
hadden, ook maar moesten zien dat
de soldaten betaald werden. De bis-
schop wenste Steenwijk en Hasselt
buiten de vrede te houden en tegen
de Geldersen te bewaren.

De Zwollenaren drongen er bij de her-
tog op aan om Deventer en Kampen
er voor te doen instaan dat ook de
niet-deelnemende steden (Oldenzaal
was eveneens met bisschoppelijke sol-
daten bezwaard) alsmede sloten en ge-
huchten zouden beloven zich aan de
vrede te houden. Toen de twee ge-
noemde IJsselsteden daarop antwoor-
den dat dit onbillijk was, aangezien
de kleine steden noch toegankelijk,
noch aan haar onderdanig waren, sloot
de hertog op instigatie van de Zwolle-
naren alle straten en stromen, maar
zag na verscheidene bijeenkomsten
de onbillijkheid daarvan in. Hij maakte
althans deze tegen de handel genomen
maatregel ongedaan.

'1522. Omtrent November als de
Hartogh van Gelder na Groningen
trock, quam een groot deel krijgs-
volck uit Vrieslant tot Ulsen, tot
grote vrese van de Twentenaers,
doende veel schade tot Noorthorn,
Sibkelo, Gildehuis &c. en alsoo sij
mosten wijcken voor de Munster-
sche, sijn sij tot Enschede ange-
lant tot grote verderve des lands,
seiden den Hartogh v. Gelder toe-
stendich te sijn, ende hebben tot

Delden, Goor en elders veel moet-
wille bedreven.'

'Voirts heeft die Hartogh van Gel-
der sulcken autoriteit aangenomen
als of hij Here van Over-IJssel
geweest waer ende heeft Jacob
ten Sterte Rentmeister van Sal-
lant gemaakt ende Berent Hacfort
(Lantdroste der Graefschap Zut-
phen) tot sijnen Stadtholder in
Over-IJssel.'

Op 'Catherine virginis ao. 1522' [25 nov.]
vaardigde Berent Hacfort, benoemd
tot stadhouder van Overijssel, met de
Raden en Bevelhebbers van de hertog
van Gelder een plakkaat uit, waarbij
de ambtlieden en de Ridderschap van
Vollenhove bevolen werd om alle be-
talingen, die in het verleden aan de
bisschop moesten worden gedaan, voor-
taan aan de Geldersen te doen.

Het onderhoud van de Gelderse ruiters
en voetknechten beliep ongeveer 8000
gulden per maand, doch dit geld was
moeilijk te verkrijgen omdat de finan-
cieele middelen van het Oversticht
waren uitgeput. Desondanks deed her-
tog Karel zijn best om de ingezetenen
van het Oversticht 'met schatten en
scheren' uit te kleden, terwijl de Gel-
derse soldaten herhaaldelijk rooftoch-
ten ondernamen om aan hun trekken
te komen. Daarbij kwamen nog de
dreigementen van de bisschoppelijke
huursoldaten, die onbetaald vertrok-
ken waren en hulp zochten bij andere
heren om door gezamenlijke actie hun
achterstallige soldij te bekomen.

Op 'den 12 Januarij in het jaer 1523'
schreven de steden Deventer en Kam-
pen alsmede de Ridderschap van Vol-
lenhove, Salland, Twente en Drente
een brief aan de bisschop waarin zij
hun nood klaagden en aandrongen op
een verdrag met de hertog van Gelder:

De dorst van Vollenhove, Borchert v.
Westerholt, die de hertog van Gelder
geen eed van trouw had willen doen,
vroeg op 'den 16 Martij' aan de stad
Kampen zijn ontslag, omdat de op-
komsten die tot het Huis Vollenhove
behoorden, aan de Gelderse rentmeester
Jacob ter Sterte werden afgedragen,
zodat de dorst het voornoemde Huis
niet langer kon bewaren. Ook berichtte
de dorst dat de Geldersen in Blanken-
ham waren geweest en ondermeer de
pastoor gevangen hadden genomen
'om der schattinge wille'.

Op 'den 18 April' namen de steden
Deventer en Kampen op zich om bij
Jan en Adriaan van Twickel, Jan van
Weleveld, Lubbert Muller (schulte van
Hasselt), Volcker Sloot en Borchert v.
Westerholt (dorst van Vollenhove),
voorts bij de steden Oldenzaal, Hasselt
en Steenwijk alsmede bij diegenen,
welke het Huis Kuinre en het Huis
Laghe in bewaring hadden, aan te
dringen de vrede met de Geldersen
aan te nemen, waartoe de betrokkenen
echter niet genegen waren.

Herhaaldelijk eiste de stad Zwolle, dat
de steden Deventer en Kampen de
schade zouden vergoeden, haar door
de bisschoppelijke soldaten te Hasselt
aangedaan. De laatsten waren onder-
meer op 'den 13 Junij' uitgevallen en
hadden de Zwollenaren alle ossen in
het Mastenbroek afgenomen en binnen
Hasselt gebracht. Maar bedoelde twee
IJsselsteden wilden vele disputen ten
spijt niets van deze en andere eisen
weten 'ende hebben gants afgeslagen
borge te worden voor die andere ste-
den en sloten'.

'Ao. 1523 circa festum visit. Mariae'
[feestdag 2 juli] viel het huis Laghe,
waarop ook de huisvrouw van Adriaan
van Rhede zich bevond, door verraad
van een garnizoenssoldaat aldaar in
Gelderse handen. Kort daarop werd
het Huis Saasveld, toebehorend aan
voornoemde Van Rhede, door de Gel-
dersen vernield en in brand gestoken,
waarna de overblijfselen werden neer-
geworpen en de gracht werd gedicht.

Op 'den 12 October', de jaarlijkse ker-
misdag van de burgers van Steenwijk,
klommen de Geldersen in de nacht
over de muren, openden de poort en
bezetten de stad. Bevreesd, haar niet
tegen de burgers en de garnizoens-
soldaten te kunnen houden, ontstaken
de Geldersen op vier plaatsen het vuur,
zodat zij — op vijf huizen na — af-
brandde. De Steenwijkers, wreed in
hun slaap gestoord, namen met de
garnizoenssoldaten de vlucht, waarna
de Geldersen de zwaar beschadigde
stad opnieuw hebben versterkt.

'Den 7 October' hadden de steden De-
venter en Kampen wederom hun se-
cretarissen naar de bisschop gezonden
om bijstand te verzoeken. Deze gaf te
kennen dat de keizer hem de nodige

hulp had toegezegd en stuurde de ge-
zanten vervolgens naar de stad Grave,
waar de graaf Van Buren bevestigde
dat in het Hof van Bourgondië was be-
sloten om de Gelderse hertog tot een
vijand van het Bourgondische Huis
te verklaren en hem vijandelijk aan
te tasten, waartoe reeds voorbereidin-
gen werden getroffen.

Hierop volgde voornamelijk slechts een
beperkte actie van de heer van Was-
senaar en George Schenck, die met
Bourgondische hulp de Geldersen uit
Friesland verdreven en de steden Dok-
kum, Bolsward, Sloten en Lemmer
veroverden. De graaf van Meurs
vluchtte met de Geldersen naar Steen-
wijk maar vertrok 'den 12 November'
met zijn manschappen naar Genemui-
den, bevreesd dat hij Steenwijk van-
wege de gevolgen van de stadsbrand
niet tegen de Bourgondiërs zou kunnen
houden. Tijdens deze troepenverplaat-
sing werden zij door de Bourgondiërs
achtervolgd en zo hard geslagen, dat
700 Geldersen het leven lieten en 200
Geldersen werden gevangen genomen.
En om Steenwijk beter tegen de Gel-
dersen te bewaren, heeft de Bourgon-
dische Stadhouder Schenck voornoemd
aldaar een blokhuis doen maken; [277].

ZWOLLE KRIJGT SPIJT EN BEKEERT ZICH

Ofschoon de Zwollenaren nauw samen-
spanden met de Geldersen en hun stad
aan de vijand hadden uitgeleverd als
legerplaats en uitvalsbasis voor de strijd
tegen het Oversticht, ja, ijverig aan de
uitputtings-oorlog deelnamen, waar-
door de Gelderse hertog een wurgende
greep kreeg op dit gebied en de on-
afhankelijkheid van Het Sticht Utrecht
onherstelbare schade werd toegevoegd,
leverde dit verraad de stad Zwolle
geen enkel voordeel op. Terwijl De-
venter en Kampen bij hun handel op
Holland, Zeeland of Brabant niets in
de weg werd gelegd, waren de Bour-
gondische Nederlanden voor Zwolle
hermetisch gesloten. 'Die van Swolle
mochten niet een hoofd buiten die
poorte steecken ende saten gants
neringloos. Waarop gevolgt is dat die
borgers van Swolle begonden te mur-
mureren ende te schelden op diegene,
die haer overredet hadden dat sijn haren
natuurlicker Here souden verlaten
ende den Hartog van Gelder annemen.'
'Die Gemeente' van Zwolle liet de Raad
van Kampen op '13 November' in stilte
weten 'dat sij gantselick der meinonge
waren die drie steden wederom in
haer ouden staet onder den Bisschop
te brengen', welk bericht terstond werd
doorgegeven aan Deventer.

Ofschoon de voorbereidingen in de
daaropvolgende maanden heimelijk
verliepen, kreeg de Gelderse hertog
ducht van de plannen. Onder het voor-
wendsel dat hij een blijde tijding kwam
brengen betreffende de vrede en
de vrije handel in de Bourgondische
landen etc., trachtte hij 'den 4 Martij
1524' persoonlijk, met 'drie vaandel
knechten' boven het gewone aantal
leden van zijn gevolg, Zwolle binnen
te komen, doch deze aanslag werd
verijdeld door juist op tijd een valhek
neer te laten. Daarmee nam het aan-
tal bisschop-gezinde burgers toe en
kon de partij van de bisschop het be-
vel over het regiment van de stad
aan zich trekken.

VOETNOTEN

- [255] W. Nagge, *Hist. v. Ov.*, dl. I, blz.
402-403. In 1524 was 'de grave van
IJssenbroeck noch pennongen van
wegen sijnes dienstes den landen en
steden van Overijssel ao. 1510 ge-
daen, ten achteren,' Nagge, dl. II, 28.
[256] id. Nagge, dl. I, blz. 403-404.
[257] id. Nagge, dl. I, blz. 406-407.
[258] id. Nagge, dl. I, blz. 406.
[259] De ontzeggbrief aan 'Burgemees-
teren, Schepen ende Raedt van De-
venter, Campen en Swolle des ge-
stichtes Utert' noemt als schuldeisers:
Jan Here tot Buren ('die voor ons
allen desen brief heeft versegelt'),
Goossen, Ketteler, Sicke ende Har-
men van der Masseburg, gebroeders,
Harmen van Mengersen, Jarig Sche-
pel, Henrick van Hardenberg, Otto
van Sessen, Henrick ende Frans van
Hall, gebroeders, Joost die Weert,
Geert Bolssinck, Godert Schenck 'ende
anderen', alsmede Jan van Daerle,
die bijzondere aandacht vraagt omdat
hij 'met Adolph van Rechteren ende
met sijnen anhanck' [zie het hoofdstuk
'Rudolf v. Munster' in vorige num-
mer TP, blz. 81 e.v.] 'mennigmalen
voor u vervolliget sinne'.
De brief aan de bisschop was gezegd
door Willem van der Horst en mede-
ondertekend door Adolff Here toe
Gemmenig, Droste toe Merrigenborg,
Johan Quade, H. tot Outwijk ende
toe Bucksvelt, Evert van Russchen-
berg, Kersselis van Flecken, Lodewich
van Metternich, Evert van Hall, Hen-
rich ende Jan Ducker, Diderick, Here
toe Draecksfelt, Daem van Haren, Tij-

De steden Deventer en Kampen zonden
hun gezanten naar Zwolle 'omdat sij
genegen waren ende van harten be-
geerden sich met haer wederomme te
verdragen tot behoef des Stichts van
Utrecht'.

Terwijl de drie steden met elkaar be-
raadslaagden over de inhoud van het
te sluiten verdrag, stierf bisschop
Filips van Bourgondië 'den 7 April ao.
1524', nadat hij vanaf zijn sterfbed
nog iedereen had vermaand om de
steden en sloten wel te bewaren 'tot
behoef van die Kercke van Utrecht.'
'Den 11 April ao. 1524' kwam het ver-
bond tussen de drie steden tot stand,
waarbij men elkaar beloofde om de
oude privileges wederzijds te respec-
teren en elkaar bij te staan tegen de
hertog van Gelder.

Laatstgenoemde heeft nog geprobeerd
om Zwolle gewelddadig in te nemen,
maar moest vanwege de sterke tegen-
stand genoegen nemen met 'n Akkoord,
getekend '29 April ao. 1524' binnen
Hatterm, waarbij Zwolle beloofde zich
niet met Bourgondië te verenigen
(kennelijk reeds toen de enige uitweg
die nog overbleef) en de gevangen ge-
nommen Gelderse partijgenoten, die 'in
stocken ende ijers' lagen, 'in een ca-
mer of andere eerlicke bewarnisse' te
houden. De hertog van zijn kant ver-
klaarde ondermeer dat 'alle straten
ende stromen' die sedert 'des Woens-
daegs na Pinxteren ao. 1523' opnieuw
gesloten waren, wederom zouden ge-
opend worden.

Nadat 'opten eersten Meij' was over-
eengekomen dat de bestaande beta-
lingsverplichtingen aan de Geldersen
('schattinge ofte andere beswaringe'),
zouden van kracht blijven 'bis dat die
electie [keuze] van een nieuwen Bis-
schop geschiet is', voerde de Gelderse
hertog zijn geslacht voor Zwolle af en
trok hij zich met zijn soldaten terug;
[278]. 'Hoe verbitterd hij op de Zwol-
lenaren was, toonde hij nog in hetzelfde
jaar, toen hij, om zijne wreedheid te
koelen, drie onschuldige Zwolsche
krijgsgevangenen, de oren liet afsnij-
den en hen, zo mishandeld, op kermis
naar de stad terug zond.' [v. d. Aa].
Het in april 1524 gesloten Drie-Steden-
Verbond vermocht de onafhankelijk-
heid van het Sticht Utrecht niet veilig
te stellen. Met de dood van bisschop
Filips van Bourgondië was ook het
Sticht Utrecht aan het einde van zijn
krachten gekomen. De op 'den sesten
Maj in het jaer 1524' gekozen opvol-
ger op de Utrechtse bisschopsstoel, de
elect Hendrik van Beieren, bevond
weliswaar 'de stad Utert vol moijterije
ende Overijssel soo voll schulden, dat
de ondersaten niet een stuiver konden
opbrengen ende niet een gulden op
handgelden konden bekomen,' [279].
Eerst bijna vier jaar later, nadat het
Oversticht zich 'den 7 Januari 1528'
onder bescherming had gesteld van
het Bourgondische Huis, aangezien ook
de nieuwe bisschop de Kerkelijke Staat
niet tegen de Gelderse hertog in be-
scherming kon nemen, ontsloeg Hen-
drik van Beieren zijn Overijsselse
onderdanen van de aan hem gedane
eed. In hetzelfde jaar begaf ook de
stad Utrecht en het gehele Nedersticht
zich onder gehoorzaamheid van Rooms
Keizer Karel de Vijfde.

De 'Kroniek van Goor' zal in de eerstvolgende
drie nummers TP ontbreken om enkele andere
onderwerpen aan bod te doen komen; red. TP.

men van Slenderen, Thomas van Os-
senbroeck, Heer toe Oelbrinck Nijen-
rode en Diderick van Sije; [Nagge,
dl. I, blz. 404-406].

[260 t/m 262] id. Nagge, dl. I, 407-411.

[263] Ofschoon de bisschoppen er steeds
naar hebben gestreefd om Het Sticht
Utrecht uit handen te houden van hun
Bourgondische bloedverwanten, is het
duidelijk, dat hun positie uiterst moei-
lijk was. Met arendsogen zag hertog
Karel v. Gelder er op toe, of de bis-
choppen soms ook hand- en span-
dienstbewezen aan de Bourgondiërs.

[264] H. B. M. Essink, *Grave-Cuyk*
tussen 1481 en 1543 (1973), 27-28, 51.

[265] id. Nagge, dl. I, blz. 411-412; [zie
voor 'de Zwarte Hoop' ook TP sept '73]

[266 t/m 269] id. Nagge, dl. I, 412-417.

[270] A. J. van der Aa, *Aardrijksk.*
Wrdv. (1844), dl. V, blz. 208 e.v.

In het jaar 1522 vernieuwde de bis-
schop de vrijheid tot het leggen van
een brug over het Zwartewater. De
Stadhouder v. Ov. wilde die in 1529
weer doen afbreken, doch de Hasse-
laars verhinderden dit met geweld;
zij verloren deze zaak echter, enz.; [id].

[271] id. Nagge, dl. I, blz. 417-425.

[272] id. Nagge, dl. I, blz. 426-430.

[273] id. Nagge, dl. I, blz. 430-431 als-
mede G.J.M. Kuiper, *Huis en Kloos-
ter St. Antonius te Albergen* ('59) 125.

[274] id. Nagge dl. I, blz. 433.

[275] id. Nagge, dl. I, blz. 432-441.

[276] id. Nagge, dl. I, blz. 442-454.

[277] id. Nagge, dl. I, blz. 454-484.

[278] id. Nagge, dl. I, blz. 484-499.

[279] id. Nagge, dl. II, blz. 48.